

Het verschil tussen burgerschap, burgerschapsvorming en burgerschapsonderwijs

Daan van Riet – Hogeschool Utrecht – Werkplaats burgerschap *Democratisering van kritisch denken* – Oktober 2021

Nogal eens wordt er door docenten gezegd dat ze *burgerschap geven* of er staat in beleidsdocumenten dat studenten burgerschap krijgen op of door school. Dit lijkt mij een onjuiste beschrijving van het werk dat we doen. In dit korte document wil ik aangeven waarom en hoe wat mij betreft de scheiding tussen burgerschap, burgerschapsvorming en burgerschapsonderwijs moet worden weergegeven. Dit stuk tekst is simpelweg bedoeld als handvat voor het gebruik van de begrippen.

Burgerschap

Burgerschap is niet iets dat iemand aan een ander geeft, als in *ik ben docent en geef jou burgerschap. Of bij ons op school krijg je burgerschap*. Het burgerschap heeft iemand wanneer zij of hij burger is. Het is een status. Dat is altijd, want je bent altijd ergens¹ of onderdeel van een maatschappij. Het geeft je rechten en plichten. Het is onrechtvaardig om te zeggen dat een student afhankelijk is van de docent om burgerschap te krijgen. De student heeft dit al en de invulling van haar/zijn burgerschap staat niet vast. Iemands burgerschap is altijd in ontwikkeling, men denkt, spreekt en ervaart in het leven en ontwikkelt hiermee identiteit. Men kan van mening veranderen², politieke opvattingen kunnen verschuiven en medeburgers zijn nodig voor elk individu om het eigen burgerschap vorm te geven. Kortom, burgerschap is iets dat iedereen als status heeft en op een eigen wijze vorm aan kan geven.

Burgerschapsvorming

Dit *vormgeven* van het burgerschap is een proces dat altijd in verhouding tot anderen of iets anders (een boek, een film, een toneelstuk, etc.) plaatsvindt. Een burger denkt over het eigen burgerschap door erover te denken en erover te spreken. De burgerschapsvormende praktijk van een school gebeurt door het uitwisselen van meningen en ervaringen tussen studenten/leerlingen, conciërges die hen aanspreken op basis van wat ze wel en niet goed vinden aan gedrag en ook door bijvoorbeeld uitspraken in een schoolvisie (*Iedereen is gelijk, iedereen verdient een tweede kans, etc.*). Een school is bij uitstek de plek waar het burgerschap gevormd wordt in relatieve vrijheid en door te oefenen. Personeel van een school heeft dus invloed en *macht* op het vormen van iemands burgerschap en daarmee ook een morele verantwoordelijkheid om hier zorgvuldig mee om te gaan.³

Burgerschapsonderwijs

Een school kan naast burgerschapsvorming (daar draagt iedere docent, conciërge, etc. aan bij) expliciet aandacht besteden aan burgerschapsvormende activiteiten door het onderdeel te maken van het curriculum. Dan spreken we van burgerschapsonderwijs. Een docent geeft expliciet onderwijs in de ontwikkeling van het burgerschap van de student, idealiter om het eigen burgerschap van die student te versterken. Niet onderwijzen wát goed burgerschap is. Beter is het studenten hier te leren over verschillende opvattingen van goed burgerschap, de historische ontwikkeling van het

¹ Squire, V., & Darling, J. (2013). The "minor" politics of rightful presence: justice and relationality in *City of Sanctuary*. *International Political Sociology*, 7, 59-74. doi:10.1111/ips.12009

² Mijn collega's en ik betogen in een ander stuk dat dit *de tijdelijkheid van een oordeel* juist een goed iets is: zie https://www.rocmn.nl/sites/rocmn/files/uploads/De_kritisch_denkende_student_in_het_mbo_autonoom_en_constructief.pdf

³ Zie voor uitwerking: Riet, van. D. (2021). *Education as political acting*. Tilburg University

burgerschap en te leren kritisch denken. Dit kan bijvoorbeeld in een les over staatsinrichting, het bespreken en analyseren van maatschappelijke vraagstukken of het uitpluizen van beroepsethische vraagstukken waarin de maatschappelijke relevantie van een beroep besproken wordt.⁴

Waarom is dit belangrijk?

Ten eerste het gegeven dat studenten niet afhankelijk zijn van hun eigen burgerschap van een docent. Dat hebben ze al en het is onrechtvaardig om te impliceren dat ze hiervoor gebonden zijn aan hun docenten. Ten tweede het besef dat vrijwel iedereen burgerschapsvormend handelt. Als burger tot burger, maar ook als beleidsmaker bij het schrijven van de schoolvisie doe je politieke uitspraken (bijvoorbeeld *iedereen is gelijk*). Ten derde laat het zien hoe belangrijk afstemming is tussen burgerschapsonderwijzende docenten en het burgerschapsvormende karakter van een school. Hoe gaat het personeel onderling met elkaar om als voorbeeld? Mogen er meningsverschillen (zichtbaar) zijn over goed burgerschap (zoals in een sterke democratie het geval zou zijn)? Hoe democratisch is de schoolvisie en wordt hier uiting aan gegeven in de burgerschapslessen?

Er is meer over te zeggen en dat is zinnig. Voor nu is het voldoende om het verschil inzichtelijk te maken.

⁴ Zie bijvoorbeeld deze uitgave van de werkplaats burgerschap *Democratisering van kritisch denken* om onderwijs hierover vorm te geven: <https://werkplaatsburgerschap.nl/praktijkboek-kritisch-burgerschapsonderwijs/>